

Духовний розвиток студентів-психологів як необхідна умова їх фахової підготовки для роботи з обдарованими дітьми

Г.С.Кизим. Духовний розвиток студентів-психологів як необхідна умова їх фахової підготовки для роботи з обдарованими дітьми. У статті висвітлено актуальність і значущість розвитку духовності обдарованих дітей і майбутніх психологів для їх повноцінної професійної реалізації. Здійснено аналіз результатів діагностики компонентів духовності у студентів – психологів різних курсів. Порівняльний аналіз особливостей духовного розвитку студентів-психологів різних курсів свідчить про певний позитивний вплив фахової підготовки на духовну сферу особистості студентів. Але, водночас, треба констатувати недостатність цього впливу та необхідність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи із певними групами студентів. Запропоновано напрямки розвивальної роботи зі студентами.

Ключові слова: духовність, компоненти духовності, духовний розвиток, духовний потенціал, духовні цінності, морально-етична відповідальність, сенс життя, професійна підготовка, обдаровані діти.

А.С.Кизим. Духовное развитие студентов-психологов как необходимое условие их профессиональной подготовки для работы с одарёнными детьми. В статье раскрыта актуальность и значимость развития духовности одаренных детей и будущих психологов для их полноценной профессиональной реализации. Осуществлён анализ результатов диагностики компонентов духовности у студентов – психологов разных курсов. Сравнительный анализ особенностей духовного развития студентов-психологов разных курсов говорит об определённом позитивном влиянии профессиональной подготовки на духовную сферу личности студентов. Но вместе с тем необходимо констатировать недостаточность этого влияния и необходимость целенаправленной коррекционно – развивающей работы с некоторыми группами студентов. В статье предложены направления развивающей работы со студентами.

Ключевые слова: духовность, духовное развитие, компоненты духовности, духовный потенциал, морально-этическая ответственность, смысл жизни, профессиональная подготовка, одарённые дети.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Духовний

розвиток школярів та студентської молоді сьогодні є, без перебільшення, одним із найважливіших завдань системи освіти в сучасній Україні. Процес особистісного та духовного становлення дітей та молоді відбувається в умовах значної трансформації ідеалів і цінностей переважної частини населення нашої країни: на зміну колективізму, патріотизму, гостинності і толерантності зросли індивідуалізм, егоїзм, постійне прагнення до збагачення, байдуже та недобррозичливе ставлення до співгромадян, аморальність. Усе це призводить до відчуження дітей та молоді від моралі, спонукає їх до власних пошуків самореалізації, найчастіше в андеграундній субкультурі, і врешті-решт до повного заперечення духовності й моральності як суспільно й особистісно значущих феноменів.

Викликає хвилювання значне поширення впливу західноєвропейської ментальності та розповсюдження серед молоді гедоністичної філософії життя з її культом насолоди, задоволенням власних потреб як сенсом життя та лозунгом: «Бери від життя усе!». Особливо небезпечними подібні погляди та життєва філософія як програма дій є для дітей та молоді, які належать до категорії обдарованих, бо саме їх суспільство вважає потенціалом розвитку нації. Обдаровані діти, які засвоюють гедоністичну філософію як норму життя, врешті-решт можуть перетворитися на «злих геніїв» – могутню зброю для знищення не тільки окремої країни, а й людства в цілому (згадаймо хоча б розробки відомими вченими деяких видів зброї масового знищення). Ще багато століть тому Піфагор довів, що надання знань морально несформованій людині призводить до самознищення людства. На жаль, духовна складова поки що не знаходить належного відображення в системі освіти та виховання, бо інтелектуальний розвиток заохочується навіть при низькому рівні морального та духовного розвитку учнів [6, 127].

Обдаровані діти – особлива категорія дітей, яка потребує додаткової уваги не тільки з боку вчителів та батьків, але й практикуючих психологів. При цьому завдання психологів – не тільки сприяти розвитку певних здібностей дітей, але й здійснювати психологічний супровід процесу формування характеру та ціннісно-сислової сфери особистості обдарованих дітей. Тільки за умови засвоєння ними духовних і моральних цінностей людства можна сподіватися на реалізацію у їхньому житті, творчій і професійній діяльності загальнолюдських цінностей служіння Добру, Істині, Краси.

Відповідно, сьогодні проблема духовного розвитку психологів під час фахової підготовки постає не менш актуальною, бо

тільки духовно розвинена особистість здатна ефективно сприяти духовному розвитку підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Як зазначає І.Г.Тимощук, серед студентів і практичних психологів часто домінує викривлене ставлення до психології, з установкою на миттєве досягнення результатів. Підготовка майбутніх психологів, яка зараз здійснюється у масових масштабах, не супроводжується психологічним контролем розвитку професійної відповідальності, глибоким і різнобічним аналізом етичної, ціннісно – орієнтаційної, сенсоутворюючої сфер особистості. В умовах сучасного гіпертехнологічного процесу навчання саме цей фундаментальний аспект психічного життя людини залишився забутиим, що призводить до зниження, а іноді й повної втрати духовності як основи людських стосунків [7].

Юнацький вік є періодом самовизначення, саморозвитку та самовдосконалення. Тому саме психологічні особливості юнацького віку викликають необхідність духовного розвитку студентів. Як свідчать дослідження Б.Г.Ананьєва, Н.О.Коваль, С.І.Архангельського, студентський вік є сенситивним періодом засвоєння духовних цінностей. Особистість в цей період ухвалює відповідальні рішення, пов'язані з вибором життєвого шляху, можливостями професійної та особистісної самореалізації [5, 120].

Проблема духовності особистості досліджувалася вітчизняними вченими – психологами та науковцями близького зарубіжжя переважно за такими напрямками: дослідженню психології духовності присвячені роботи В.Ф.Баранівського, М.Й.Боришевського, А.І.Зеліченка, Б.С.Братуся, І.М.Іллічової, Ж.О.Маценко, Н.В.Марьясова, В.І.Слободчикова, О.П.Колісника, В.П.Москальця, Л.М.Собчик, В.Д.Шадрікова та ін., духовних цінностей – С.С.Андрєєва, С.У.Гончаренко, З.Г.Залевської, В.В.Знакова, Г.В.Кузнецової, Е.О.Помиткіна та ін. Поняття «духовний потенціал» висвітлюють у своїх роботах Е.Д.Ахмедгалєєв, І.Дзюба, В.І.Єрмолова, Е.О.Помиткін. Проблеми духовного виховання розкривають А.Г.Абрамова, І.Д.Бех, І.А.Зязюн, А.Г.Липатов, Е.П.Логунова, М.Скребцова. Дослідженню феномена духовної культури присвячені роботи Г.А. Аванесової, Г.О.Балла, В.Ф.Баранівського, А.І.Комарової, В.А.Ремізова та ін.

Мета статті – висвітлити актуальність духовного розвитку обдарованих дітей і майбутніх психологів, ознайомити із результатами експериментального вивчення особливостей прояву ду-

ховності майбутніх психологів різних курсів та означити шляхи її розвитку у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Експериментальне дослідження проводилось на базі Донбаського державного педагогічного університету. Чисельність вибірки становила 310 осіб, студентів 1 – 5 курсів денного відділення психологічного факультету (вікові параметри – від 17 до 22 років) та студентів заочного відділення даного факультету (група студентів старша 30 років).

Духовний розвиток як психологічна категорія є достатньо теоретично обґрунтованим у психологічній літературі, але недостатньо дослідженим експериментально. Відповідно, існує досить обмежена кількість діагностичних методів і методик, які можна застосовувати для вивчення складових духовного розвитку. У ході відбору діагностичних засобів нами було враховано те, що:

1) більшість дослідників серед складових духовності називають такі компоненти: самовдосконалення, генетичний, гуманістичний, естетичний, пізнавальний, моральний та екзистенційний;

2) вже відомі експериментальні дослідження особливостей духовного розвитку здійснювалися у напрямках вивчення особливостей сформованості духовних цінностей, усвідомленості сенсу життя, розвитку відповідальності, духовного потенціалу та самоактуалізації (І.М.Іллічова, Е.О.Помиткін, Н.В.Марьясова);

3) достатньо високий рівень духовного розвитку є, на нашу думку, професійно важливою якістю практикуючих психологів і, тому, він повинен вивчатися, крім іншого, на матеріалі конкретних ситуацій професійного навчання та реальної взаємодії з клієнтами у житті, психологічній практиці.

Враховуючи зазначене вище, у дослідженні були використані наступні методи та методики: бесіда, спостереження, анкетування для вивчення особливостей усвідомлення сенсу життя; методики «Духовний потенціал особистості» [6, 117-123], САМОАО, «Здійснення бажань» [6, 100-101], методика діагностики спрямованості особистості практичного психолога [2] та методика діагностики морально – етичної відповідальності практичного психолога [7]. При обробці отриманих результатів визначався рівень розвитку складових духовності у майбутніх психологів різних курсів та фактори, що впливають на особливості їх прояву.

Порівняльний аналіз результатів діагностики дозволив зробити висновки про певні кількісні та якісні відмінності у духовному розвитку студентів різних курсів. А саме:

– вивчення самоактуалізації студентів I – V курсів показало відсутність суттєвих відмінностей у її прояві (середній рівень), але протягом навчання у досліджуваних частково покращується орієнтація в часі та розуміння самих себе;

– виявлена тенденція підвищення рівня духовного потенціалу та прояву морально-етичної відповідальності студентської молоді з I по V курс (від недостатнього та низького рівнів на I курсі до середнього – на V);

– за показниками спрямованості особистості психолога виявлено тенденцію часткового зниження прояву егоцентричної спрямованості з I по V курс, що, безумовно, є позитивним, але водночас виявлено, що 16% студентів мають яскраво виражену егоцентричну спрямованість і 48% – прагматичну, що в цілому складає 2/3 респондентів та вимагає корекції;

– має місце зростання кількості виборів змістом сенсу життя соціальних і духовних цінностей у студентів старших курсів;

– за результатами факторного аналізу виокремлені групи студентів з різними акцентами у духовному розвитку: на автономній самоактуалізації, на прагматично – егоцентричній самореалізації, на реалізації духовного потенціалу у напрямку гуманістичних цінностей та розвитку відповідальності, на реалізації сенсу життя у служінні людям тощо;

– для I курсу, порівняно з іншими, характерна слабка орієнтація у загальнолюдських цінностях, добрі та злі, відсутність усвідомлення кінцевого призначення своєї професії;

– викликає хвилювання, що чверть досліджуваних (25%) маси мають нульовий рівень сформованості морально-етичних цінностей, 30% – недостатній рівень. Тобто у 55% досліджуваних не сформована морально – етична сфера, вони можуть бути непередбачувані в своїх вчинках і їм складно довіряти;

– 22% респондентів орієнтуються на такі егоїстичні сенси життя: бути незалежним і нікому не зобов'язаним, бути здоровим, насолоджуватися життям, що свідчить про духовно-психологічну незрілість і вимагає корекції;

– 37% опитаних практично ніколи не переживають альтруїстичних емоцій, 34% – не керуються в своїх вчинках моральною мотивацією, у 56% – не сформовано або майже відсутнє почуття відповідальності за свої вчинки, 59% – взагалі не аналізують складні в морально-етичному плані ситуації, майже не замислюються над цим, що свідчить про недостатній розвиток моральних, гуманістичних та екзистенційних складових духовності у студентів;

– у 21% досліджуваних домінуючими цінностями є егоїстичні: вони прагнуть до слави, суспільного визнання, влади і впливу на інших людей, до різноманітних розваг, що ніяк не узгоджується із обраним ними напрямом фахової підготовки та вимагає корекції.

За допомогою факторного аналізу ми з'ясували, що визначає духовний розвиток студентів – психологів різних курсів. На I курсі найбільший вплив здійснюють: 1) ціннісно – вольовий компонент відповідальності, обмежений когнітивними, естетичними, екзистенційними, засвоєними моральними характеристиками (на рівні знань про те, як необхідно діяти, та звичок це робити); студенти прагнуть до саморозвитку, самовдосконалення, керуються моральною мотивацією, тому що «так прийнято і так їх виховали», не усвідомлюючи поки що потреб інших людей та не переживаючи альтруїстичних емоцій, радості від надання допомоги іншим;

2) контактність як прагнення до самоактуалізації через спілкування з оточуючими, демонстрацію при цьому особистісної автономності, гнучкості у соціальних контактах, креативності, аутосимпатії, реалізацію самопізнання. На жаль, контактність студентів – першокурсників поки що проявляється без урахування загальноприйнятих у суспільстві цінностей;

3) ціннісно – цільовий компонент представлений пошуками сенсу життя, спрямованими на реалізацію гуманістичних цінностей та розвиток власної відповідальності;

4) ціннісно – емоційний компонент представлений домінуючими духовними і соціальними цінностями, альтруїстичним ставленням до людей, довірою до них, доброзичливістю у стосунках.

В цілому для I курсу характерне бажання бути практичним психологом без усвідомлення кінцевого покликання своєї професії та без чітко вираженої орієнтації на добро і зло, а також значне прагнення до самопізнання. Все це можна пояснити як активний розвиток пізнавального компонента духовності та недостатній розвиток морального та екзистенційного компонентів.

Серед факторів, що впливають на особливості прояву духовності студентів II курсу слід назвати наступні: 1) ціннісно – емоційний компонент із вираженою гуманістично – екзистенційною спрямованістю, чіткою орієнтацією на загальнолюдські цінності, бажанням досягти самореалізації не докладаючи для цього значних зусиль – без самовдосконалення та розвитку власної відповідальності;

2) прагнення до самоактуалізації шляхом досягнення автономності, саморозуміння, бажання бути безпосереднім і щирим у спілкуванні;

3) морально – етична складова відповідальності, реалізована через рефлексію, інтуїцію, альтруїстичні емоції, моральну мотивацію, сформовані морально – етичні цінності;

В цілому для II курсу характерні дещо більша, ніж на I курсі, орієнтація на морально-етичні цінності, поява пошуків сенсу життя у напрямку реалізації соціальних цінностей, бажання досягти самореалізації не докладаючи для цього значних зусиль, професійна спрямованість, підкріплена вірою у позитивну природу людини, довірою людям та особистою відповідальністю.

На III курсі найбільший вплив здійснюють наступні фактори:

1) ціннісно – вольовий компонент, що базується на сформованих духовних цінностях, гуманістичній професійній спрямованості та є необхідним для професійної компетентності психолога;

2) прагнення до самоактуалізації, шляхом автономності, спонтанності, активного спілкування, реалізації потреби у пізнанні;

3) морально – вольовий компонент відповідальності, спрямований більше на реалізацію морального ставлення до природи та довкілля, ніж на стосунки з людьми, що не є достатнім для професії психолога.

Студентам III курсу властивий пошук сенсу життя у напрямку соціальних та духовних цінностей, але, водночас, у певної групи студентів переважає професійна спрямованість на себе («сам собі психолог»), яка проявляється у бажанні ставити собі мету, досягати її, самовдосконалюватися без урахування проблем і потреб інших людей.

Духовний розвиток студентів IV курсу визначають наступні фактори: 1) прагнення до самоактуалізації шляхом автономності, самопізнання та самовдосконалення, що свідчить про розвиток у студентів такої складової духовності як компонент самовдосконалення;

2) морально – етична відповідальність, реалізована у ставленні до людей і навколишнього середовища;

3) ціннісно – цільовий компонент, реалізований у пошуці сенсу життя в напрямку надання допомоги іншим людям, служінні їм та розвитку власної відповідальності, що, безумовно, є важливим для професії психолога;

4) ціннісно – вольовий компонент, спрямований на реалізацію духовного потенціалу шляхом прагматизму та індивідуалізму, особисту самореалізацію та самовдосконалення з орієнтацією на егоїстичні цінності, нехтування відповідальністю перед іншими людьми. Все це пояснюється нерозумінням певною гру-

пою студентів кінцевого покликання професії психолога та вимагає вчасної корекції.

Загалом у студентів IV курсу духовний розвиток проявляється досить суперечливо. Паралельно із прагматизмом, індивідуалізмом, особистою самореалізацією, самовдосконаленням з орієнтацією на егоїстичні цінності, нехтуванням відповідальністю перед іншими людьми в іншій частині студентів проявляється гуманістична спрямованість, сформовані духовні цінності, доброзичливе ставлення до інших людей, віра у позитивну сутнісну природу людини.

Специфіка прояву духовності на V курсі проявляється у наступних факторах:

1) прагнення до самоактуалізації шляхом самопізнання та орієнтації на суспільні цінності;

2) ціннісно – цільовий компонент, реалізований у пошуці сенсу життя в напрямку самовдосконалення та віри в людську природу, прагненні до краси та досконалості, реалізації у житті соціальних цінностей;

3) гуманістично – екзистенційна спрямованість особистості із вираженими духовними цінностями, моральною мотивацією, прагненням до самопізнання та самореалізації, що відображає розвиток гуманістичного, екзистенційного, морального та пізнавального компонентів духовності;

4) морально – етичний компонент відповідальності, реалізований у наданні допомоги іншим людям.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку.

Аналізуючи сказане вище, можна відзначити, що:

– проблема духовного розвитку як обдарованих дітей, підростаючого покоління в цілому, так і майбутніх фахівців є однією з актуальних на сучасному етапі;

– за результати дослідження був проведений аналіз особливостей прояву духовності студентів різних курсів та виділені фактори, що на нього впливають;

– порівняльний аналіз особливостей духовного розвитку студентів-психологів різних курсів свідчить про певний позитивний вплив фахової підготовки на духовну сферу особистості студентів. Але, разом із цим, треба констатувати недостатність цього впливу та необхідність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи із певними групами студентів.

Аналіз наукової літератури, присвяченої проблемі духовності, дозволив нам виокремити загальнометодологічні принципи,

на які повинна спиратися робота з розвитку духовності студентів – психологів: принцип соціальної детермінації (впливу соціального оточення), принцип самодетермінації (активного самотворення), принцип орієнтації на духовний ідеал, принцип екзистенційно-особистісного спілкування (в якому відбувається обмін сенсів і цінностей, зміна світогляду і світовідчуття, корекція духовного розвитку людини вербальним способом за допомогою слова), принцип усвідомлення змісту своєї активності та пошуку смислу, принцип вільного вибору (здійснення вільного, але відповідального вибору між добром і злом).

Робота зі сприяння духовному розвитку як багатомірного процесу вимагає тривалого часу та використання різноманітних форм роботи як із дітьми, так і зі студентами-психологами.

По-перше, для здійснення керованого процесу духовного розвитку, необхідно надати певні знання про духовну сферу особистості людини. Це може бути серія лекційно – дискусійних занять, присвячених ознайомленню з актуальністю проблеми духовності для сьогодення та її значенням для повноцінного розвитку особистості і професійної самореалізації, ознайомленню з психологічними основами духовного розвитку людини, шляхами її розвитку, відомими з історії людства. Ці заняття повинні містити дискусійні елементи, присвячені обговоренню важливих особистісно – професійних проблем, а також перегляд і обговорення відеофільмів, присвячених духовній проблематиці.

По-друге, крім загальних знань про духовну сферу особистості, необхідно надати допомогу і дітям, і студентам із самопізнання, саморозвитку та самовдосконалення, бо, лише усвідомлюючи переваги та недоліки розвитку власної духовності, можна прагнути кращого. Для цього необхідно провести індивідуальне консультування за результатами комплексного вивчення складових духовності та накреслення перспектив особистісного саморозвитку. Крім цього, доцільним є проведення групових форм роботи зі сприяння пізнанню, самопізнанню та саморозвитку. Програма соціально-психологічного тренінгу «Розвиток духовності особистості» повинна містити вправи на розвиток рефлексії, навичок самоаналізу та ведення діалогу зі своїм «Я», самокритичності та усвідомлення власної відповідальності за своє життя, формування поміркованого дорослого погляду на сенс життя та життєві проблеми.

По-третє, необхідно допомогти і дітям, і студентам реалізувати принципи духовно орієнтованого підходу у різних видах діяльності і у повсякденному житті. Щоб теоретично засвоєні

ними принципи стали власними принципами їх життєтворчості, реалізація останнього практичного етапу формуючої програми для студентів-психологів повинна відбуватися тривалий час, не менше півроку, під час проходження психологічної практики, відвідувань дитячого притулку, суспільно корисної праці та надання соціально – психологічної (та інших видів) допомоги різним верствам населення (сиротам, інвалідам). Усе це обов'язково буде сприяти кращому усвідомленню головного призначення професії практикуючого психолога.

Список використаних джерел

1. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості – громадянина / М.Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 144-150.
2. Данилова Т.Н. Опросник диагностики типа направленности личности практического психолога / Т.Н.Данилова // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 8. – С.41-44.
3. Ильичёва И.М. Психология духовности: дис. ...док. психол. наук / И.М. Ильичёва. – С.Пб-г, 2003. – 450 с.
4. Климичин О.І. Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ольга Іванівна Климичин. – Івано-Франківськ, 2004. – 249 с.
5. Коваль Н.А. Духовность в системе профессионального становления специалиста: дис. ... доктора. психол. наук: 19.00.13 / Нина Александрова Коваль. – М., 1997. – 443 с.
6. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: моногр. / Е.О. Помиткін. – К.: Наш час, 2005. – 280 с.
7. Тимощук И.Г. Диагностический инструментарий исследования некоторых аспектов ответственности у студентов – психологов / И.Г. Тимощук // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 8. – С. 37– 40.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Boryshevs'kyj M.J. Duhovni cinnosti v stanovlenni osobystosti – gromadjanyna / M.J. Boryshevs'kyj // Pedagogika i psyhologija. – 1997. – № 1. – S. 144-150.
2. Danilova T.N. Oprosnik diagnostiki tipa napravlenosti lichnosti prakticheskogo psihologa / T.N.Danilova // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2004. – № 8. – S.41-44.
3. Il'ichjova I.M. Psihologija duhovnosti: dis. ...dok. psihol. nauk / I.M. Il'ichjova. – S.Pb-g, 2003. – 450 s.

4. Klymyshyn O.I. Psychologichni osoblyvosti rozvytku duhovnosti starshoklasnykiv u procesi navchannja: dys. ... kand. psihol. nauk: 19.00.07 / Ol'ga Ivanivna Klymyshyn. – Ivano-Frankivs'k, 2004. – 249 s.
5. Koval' N.A. Duhovnost' v sisteme professional'nogo stanovlenija specialista: dis. ... doktora. psihol. nauk: 19.00.13 / Nina Aleksandrova Koval'. – M., 1997. – 443 s.
6. Pomytkin E.O. Psychologija duhovnogo rozvytku osobystosti: monogr. / E.O. Pomytkin. – K.: Nash chas, 2005. – 280 s.
7. Timoshhuk I.G. Diagnosticheskiy instrumentarij issledovanija nekotoryh aspektov otvetstvennosti u studentov – psihologov / I.G. Timoshhuk // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2004. – № 8. – S. 37– 40.

H.S. Kyzym. Psychological students' spiritual development as a necessary condition of their professional training for the work gifted children. The actuality and importance of the development of spirituality of the gifted children and future psychologists for their full professional realization are revealed in the article. The analysis of the results of diagnosing the components of spirituality concerning the psychological students of different study courses was also fulfilled. The directions in the correction-developing work with the students for the development of their spirituality were suggested, too. In the course of the investigation the tendency of raising the level of the spiritual potential and manifesting the moral-ethical responsibility of the student's youth of the 1st– 5th courses was revealed. The groups of students with different accents in their spiritual development were singled out according to the results of the factorial analysis, namely: students with the accent on the autonomous self-actualization, on the pragmatic-egocentric self-realization, on the realization of their spiritual potential in the direction of their humanistic values and the development of responsibility or on the realization of the life sense on the base of serving people and so on.

The comparative analysis of the peculiarities of the students-psychologists' spiritual development of different courses testifies to the fact that there appears certain positive influence of the professional training on the spiritual sphere of a personality. But at the same time it is necessary to point out that this influence is not enough and the need to intensify the purposeful correction-developing work with some groups of students still exists.

Key words: spirituality, spiritual development, components of spirituality, professional training, gifted children, spiritual values, spiritual potential, moral-ethical responsibility, life sense.

Отримано: 11.01.2014 р.